

SÁGI GYÖRGY

SZENTFÜLÖPI-KÖNIG ANTAL MAGYARORSZÁGI SVÁB ÚJSÁGÍRÓ FORDULATOKBAN BŐVELKEDŐ ÉLETTÖRTÉNETE (1890–1971)

A szentfülöpi Kőnig család történetébe 2018-ban szereztem először betekintést, amikor a család egyik ferences tagjának naplóját szerkesztettem, és rendeztem sajtó alá.¹ A naplóíró egyik fivérének, Szentfülöpi-Kőnig Antalnak élettörténetét már akkor érdeklődve olvastam leánya, Hidy Kőnig Ágnes² 1984-es feljegyzéseiben³, a biográfia megírása azonban eddig váratott magára.⁴ A családot német identitása mellett a magyar nemzethez tartozás *hungarus* tudata jellemezte, ami erős katolikus, keresztény meggyőződéssel párosult. A család érintett volt a 20. század szinte valamennyi sorsfordító eseményében, nem csupán átérték ezen korszakváltásokat, hanem azok negatív hozadékát is elszenvedték, veszteségekkel és csapásokkal kísérve, azonban leszármazottaik napjainkban is köztünk élnek. Szinte a 20. századi magyar sors archetípusát testesítik meg, sok hasonló család tagjairól lehetne megemlékezni, most azonban közülük példaként kiemelve kerül bemutatásra Szentfülöpi-Kőnig Antal személye. Nevével a forrásokban négyféleképpen találkozunk. Eredetileg a család magyarosan Kőnignek írta a nevét, azonban a német nyelvű iratokban és olykor a magyar nyelvű szövegekben is egyaránt a németes Kőnig alak szerepel. Kőnig Antal 1945-ben Szentfülöpi Antalra magyarosította családnevét, majd 1960-ban eredeti nevét visszavéve mellé, a Szentfülöpi-Kőnig Antal névalakot használta haláláig.

1 *Király*, 2018.

2 Hidy Ferencné Kőnig Ágnes (1920–2004), közgazdász.

3 Lásd alább a forrásközlésben.

4 Jelen életrajz elkészítésében közreműködött Cságoly Ferencné: szül. Hidy Monika, Szentfülöpi-Kőnig Antal unokája, Hidy Ferenc és Kőnig Ágnes leánya. A család tulajdonában volt dokumentumokat Budapest Főváros Levéltárának adta át. Ezek digitalizált változatát megkapta a család, amelyeket Cságoly Ferencné ez alkalomból rendelkezésemre bocsájtott. Irányomban meglévő bizalmát ezúton is köszönöm! Ahogyan köszönöm Grósz András szakmai észrevételeit és megjegyzéseit, a kézirat átolvasását. Munkámat az MTA–PPKE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport keretén belül végeztem.

A családi háttér

A római katolikus, bácskai sváb Kőnigek nemzedékek óta a Bács-Bodrog vármegyei Szentfűlöpön (Filipowa/Filipsdorf, ma Bački Gračac, Szerbia) éltek és gazdálkodtak. Maga Kőnig Antal is itt látta meg a napvilágot az 1877 novemberében házasságot kötő id. Kőnig József (1856–?) és Pertsy Anna (1859–c.1925) negyedik felnőttkort megélt gyermekeként 1890. október 30-án. A keresztségben másnap részesítette Stelczer András szentfűlöpi káplán.⁵ A három csecsemőkorbán meghalt testvérkéjén — Magdolnán (1878–1879), Annán (1880–1881) és Ádámon (1896–1896) — kívül volt további két bátyja, egy nővére, három öccse és egy húga. Kőnig Antalon kívül testvérei közül is többen említésre méltó életpályát jártak be, értéket teremtettek és kulturális nyomot hagytak maguk után.⁶

A zárkózott természetű, mélyen vallásos, puritánságáról ismert és igen felelősségteljes id. Kőnig József valódi *pater famili*asként állt családjáéén. Az istenfélő és dolgozó Pertsy Anna önzetlen és szerető gondoskodással állt minduntalan gyermekei és férje mellett.⁷

Kőnig Antal legidősebb fivére, édesapjának a gazdaságban örököse, id. Kőnig György (1882–1944/45) átlagon felüli természetes intelligenciával volt megáldva. Ő maga menyével együtt a Délvidék szerb újra-megszállásának lett áldozata, a gádori (Gakowa, Gaumarkt, ma Gakovo, Szerbia) haláltáborban vesztette életét.⁸ A második fiú ifj. Kőnig József (1884–1955) volt, papi pályára készült, ám aggályoskodó természete miatt végül eltanácsolták a szemináriumból, latin-német szakos tanár lett belőle. Tanított a Felvidéken, majd 1923–1939 között a budapesti Fáy András Gimnázium köztisztviselőnek örvendő oktatója volt, világeletemben sokat adakozott, ő maga sohasem nősült meg. Testvérei közül a sorban Kőnig Magdolna (1887–1942) következett, aki 1906-ban Mária Júlia néven a Miasszonyunkról Nevezett Kalocsai Szegény Iskolanővérek Társulatának tagja lett. Hosszabb ideig házfőnöki előljárói tisztséget is betöltött, a rend több bácskai iskolájában is tanított.⁹

Kőnig Antal 1890-es születését követően három évvel újabb fiúgyermekkel bővült a család, Kőnig Ferenc (1893–1978) személyében, aki később Király

5 Budapest Főváros Levéltára (=BFL) XIII.84. (01. 1819–1900. 88., BFL XIII. 84. 03. 1913–1924. 54.)

6 Király, 2018. 397, 399. p.

7 Uo. 398–399. p.

8 Sági, 2017. 359. p.

9 Király, 2018. 397, 399. 398–399. p.

Kelemen néven írta be magát a magyar ferencesek történetébe. Az ökumenikus gondolat korai előfutára volt hazánkban, egyházi íróként, naplóiíróként és amatőr történetíróként, valamint a magyar felekezeti közti keresztény sajtó vezéralakjaként is számontartjuk, noha — mivel előjárói 1947-ben a tengerentúlra küldték az ottani magyar hívek közötti pasztorációra — idehaza kevésbé maradt a köztudatban korábbi működése. Amerikából anyagilag támogatta családját, de például a nélkülöző rendtársát, a meghurcolt Uzdoczy-Zadravec István korábbi táborigazgatóját is. 1908-tól volt ferences, az örökfogadalmat 1914-ben tette le, pappá 1916-ban szentelték. A következő fiú, König Vendel (1897–1957), szintén a kapisztránus ferenceseket erősítette 1913-tól, örökfogadalmat szerzett 1919-től, pappá a következő évben szentelték. Nevét bátyjához hasonlóan magyarosította, Király Anaklétként ismert, 1947-től a Margit körüti rendház gárdiánjaként szolgált haláláig. Szelíd természetű, gyakorlatias és szentéletű emberként maradt meg a rendi és családi emlékezetben.¹⁰

A család másik felnőttkort megélt leánya, König Teréz (1900–1929), nővéréhez hasonlóan a kalocsai iskolanővérek közé lépett, 1921-ben Mária Evangeliszta néven kezdte meg a rendi életet. Beöltözését követően nem sokkal önként vállalta egy tüdőbajos társa ápolását, a kórt végül ő maga is elkapta, ez vezetett korai halálához, az életét megrövidítő csont-tuberkulózis okozta fájdalmakat a visszaemlékezések szerint zokszó nélkül tűrte. A legkisebb fiú, König Pál (1903–1920) szintén fiatalon távozott az árnyékvilágból, a spanyolnáthának esett áldozatul.¹¹

Elemi és középfokú tanulmányok

König Antal alapfokú tanulmányait szülőfalujában, Szentfülöpön kezdte meg, majd az elemi hatodik évét a közeli Óbecsén (ma Bečej, Szerbia) végezte, hogy magyar nyelvtudását is pallérozhassa.¹² Az 1902/03-as tanévtől a kalocsai jezsuita érseki főgimnázium I/B osztályának lett diákja, megkezdve középfokú tanulmányait. Az első két évben a fiatal Czauner Géza jezsuita, pályakezdő természettudományi szakos tanár, a III. és IV. osztályban Gulyás Ferenc jezsuita, magyar és görög–latin szakos tanár, a további négy tanévben a magyart, görög–latin nyelv-

10 *Király*, 2018. 339–341. p. és *Kálmán*, 2018. 14–25. p. valamint *Csorba — Cságoly*, 2018. 481–482. p.

11 *Király*, 2018. 397–399. p.

12 BFL XIII.84. 02. 1901–1913. 3., 5. és *Kálmán*, 2018. 14–25. p.

vet, hittant, földrajzot és természetrajzot is oktató Spreitzer Péter jezsuita volt az osztályfőnöke. Az első négy osztályt 1902–1906, az V. évfolyamot az 1908/09-es tanévben, a további VI.–VIII. osztályokat 1909–1912 között végezte el Kalocsán, ez utóbbiakat magántanulónként.¹³ A kalocsai gimnázium igen nagy tekintélynek örvendett, a jezsuiták 1860-ban vették át vezetését a piaristáktól. A korban minden szempontból modern intézménynek számított, a villanyvilágítást éppen König Kalocsára kerülését követően építették ki az épületben. Diákok az ország minden tájáról érkeztek. 1903 és 1906 között volt a nagyhíru iskola fiatal tanára és kollégiumi felügyelője a később a magyar sajtó apostolaként számontartott Bangha Béla jezsuita, aki akaratlanul is hatással lehetett az ifjú későbbi sajtómunka felé fordulására, ugyan a nyilvánosság előtt e téren ekkor még ő is szárnyait bontogatta. A diákoktól nagy fegyelmeztséget és kötelességtudatot vártak el, de az oktatás színvonala is igen magas volt.¹⁴

Érettségi vizsgáját 1912. június 8-án tette le jól megfeleltként¹⁵ a Spitzkó Lajos tankerületi kir. főigazgató elnöklele alatt álló vizsgabizottság előtt.¹⁶ A szorgalmas fiatalember az edukáció utolsó szakaszában már egyértelműen annak tudatában folytatta tanulmányait, hogy papnak tanul tovább, pontosabban a jezsuita noviciátust is megkezdte. Személyes elhatározására minden bizonnyal hatással volt mély lelkeséggel körülvevett gyermekkor, a szívélyes családi háttér. Két fivéréből ferences szerzetespap lett, végül tanári pályára lépő bátyja is eredetileg egyházmegyés papnak készült, valamint két lánytestvéréből is kalocsai iskolánövér lett. A családi indíttatás tehát adott volt, ehhez párosult tanárainak jó példája, így komolyan készült a jezsuita papságra.¹⁷

13 BFL XIII.84. 02. 1901–1913. 8–10., 13., 21., 25., 34., 36., 44., 49.

14 *Klestentz*, 2020. 64–67. p. Bangha Béla 1903-tól saját induló osztályában latint és hittant, a felsőbb évfolyamokon latint, földrajzot, szépírást és gyorsírást tanított.

15 Magyar nyelv és irodalom, latin nyelv és irodalom, történelem tárgyakból jeles, matematika, fizika, valamint görög nyelv és irodalom tárgyakból jó érdemjegyet szerzett az érettségien. BFL XIII.84. 02. 1901–1913. 51. vö. Kimutatás a Jézus Társasági Kalocsai Érseki Kath. Főgimnáziumban 1912. évi június hóban megtartott érettségi vizsgálatról. 21/1912.

16 A vizsgabizottság további tagjai: Spreitzer Péter SJ osztályfőnök (magyar, görög-latin, hittan, földrajz, természetrajz), Roznovszky János SJ (matematika, fizika, földrajz, ábrázoló geometria), Hörl Gyula SJ (magyar, latin), Komárik István SJ (bölcselet, latin, történelem), Drebitka Ferenc SJ (bölcselet, magyar, latin-görög, hittan, német, földrajz). A főgimnázium igazgatója ekkoriban az osztrák Alexander Riegl SJ (matematika, fizika) volt.

17 A leány az édesapáról — Hidyné König Ágnes feljegyzései Szentfülöpi-König Antalról. Id. itt a Forrásközlésben (továbbiakban: Forrásközlés 1. itt).

Készülődés a rendi életre, egyházi tanulmányok

A jezsuita noviciátust Kalocsán kezdte meg, majd felsőfokú tanulmányait az Innsbrucki Egyetemen folytatta, a híres jezsuita intézménynek 1913. október 1. és 1916. július 31. között volt hallgatója. Feljegyzések szerint a római és leuveni intézmények mellett az ottani teológiai képzés számított a legjobbnak. Rendszerint olyan növendékek tanultak falai között, akiknek képességeik alapján előljáróik, feljebbvalóik a jövőben fontos feladatokat szántak. A korban modern jellegzetességnek számított, hogy az oktatásban szemináriumi rendszert alkalmaztak. Az oktatók a Jézus Társasága legnagyobb tudósaiból kerültek ki, többségük kiváló előadó volt. König tanárai között voltak például František Krus és Josef Linder jezsuita teológus professzorok. Innsbruckban pezsgő egyetemi élet folyt, a soknemzetiségű hallgatóság között általánosságban baráti és felszabadult légkör uralkodott.¹⁸ Ahogyan azonban Klestenitz Tibor is rámutat, „léteztek bizonyos rejtett ellentétek, amelyek egyes esetekben a magyarok ellen irányultak, elsősorban az osztrák, a cseh és a horvát hallgatók részéről.” Identitása alapján König ez esetben egyszerre számított németnek és magyarnak is. Voltak tabu témák, amiket a békesség kedvéért kerültek. A tiroli hegyekben bőven volt alkalmuk a hallgatóknak kirándulásra, télen az évszakhoz illő sportok űzésére is szabadidejükben.¹⁹

Jezsuita növendékként háborús időkben

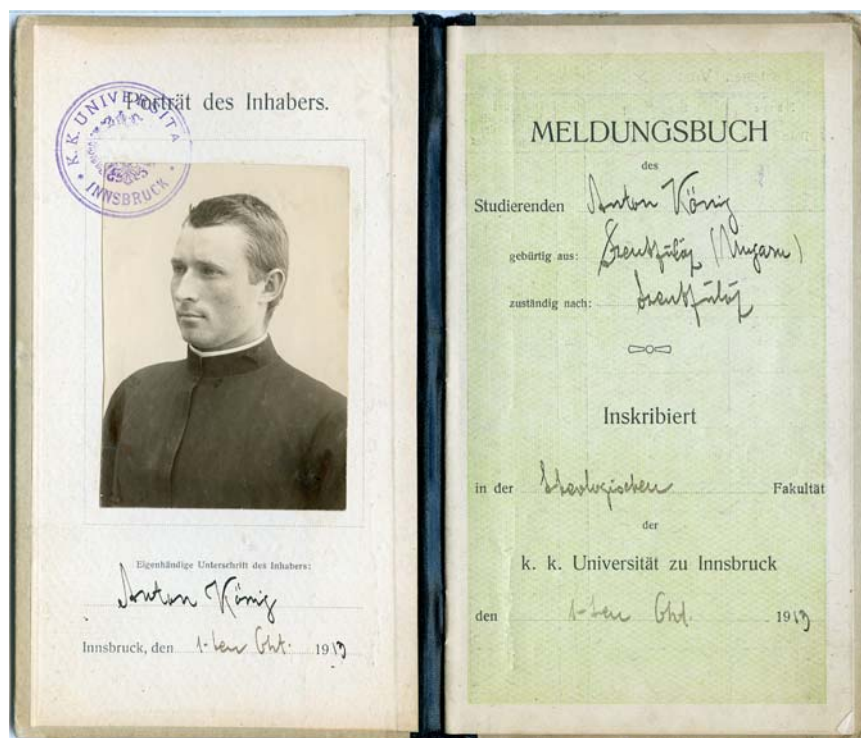
König Antal az általa életének leggondtalanabb és legszebb időszakának nevezett innsbrucki korszakát élte a Nagy Háború 1914. július 28-i kitörésekor. A háborús híreket hallva őt is magával ragadta a harci szellem, hogy hazája szolgálatába álljon. Előljárói először sikeresen intették le azzal, hogy számára most a tanulmányok folytatása kell, hogy prioritást élvezzen, mind hazája, mind pedig az Egyház számára is ezzel tehet a legtöbbet a jövő érdekében.²⁰

Néhány évre ezzel sikerült lecsillapítaniuk, végül azonban látva a fiatalember határozottságát és elszántságát, újabb kérelmére feltételeken beleegyeztek, hogy elbocsássák katonai szolgálatra. A feltétel az volt, hogy csak egészségügyi szolgálatot láthat el. A történések arra mutatnak, hogy ebbe a katonai hatóságok beleegyeztek. Miután 1916 júliusában távozott az egyetemről, először hadikórházi,

18 BFL XIII.84. 02. 1901–1913. 42., BFL XIII.84. 03. 1913–1924. 1–8.

19 Klestenitz, 2020. 76–78. p.

20 Forrásközlés 1. itt.

1. kép Kőnig Antal innsbrucki leckeönyve
BFL XIII.84.03 1913–1924 2. fotó

majd pedig sebesültszállító vonati ápoló lett.²¹ Amikor otthagya az egyetemet, még biztosra vette, hogy visszatér a jezsuitákhoz, az idő előre haladtával azonban egyre inkább biztos lett számára, hogy mégsem az egyházi pályára lett teremtve, igazi hivatása nincsen.²²

A háború végén nagy nehézségek árán jutott Szentfűlöpre családjához, a megszállás alá került területekre rendkívül körülményesen lehetett eljutni. Végül

21 Uo., BFL XIII.84. 02. 1901–1913. 42.

22 Forrásközlés 1. itt.

azonban, már a Jézus Társaságától való biztos távozását követően, Budapesten próbált szerencsét.²³

Budapesti családalapítás és újságíróvá válás

A fővárosban először nagyon egyedül találta magát, azt azonban már ekkor fejébe vette, hogy az újságírással fog kísérletet tenni, ami iránt érdeklődést mutatott. Ezzel kapcsolatban kedvező fordulat érte, ugyanis egy földije — későbbi sógora — Szabó Sándor tudomására jutott, hogy van egy fiatalember, aki zszurnalisztikával kíván foglalkozni, azonban nem igazán boldogul, lakhatási körülményei sem a legjobbak.²⁴

A kommün idején nehéz körülmények voltak a fővárosban. Üllői úti lakásán Schneider Jánosné és leánya Schneider Jolán mindennapos rettegésben élt, hogy mikor törnek rájuk és költöztetnek be hozzájuk valami kommunista korifeust, mondván, kettejüknek túl nagy a lakás. Így az asszony leányával nagyon megörült, amikor jelentkezett nála veje, Szabó, hogy lenne egy jóra való fiatalember, akinek lakhatási nehézségei vannak. Így költözött be az Üllői úti lakásba albérlőként König Antal.²⁵

A főbérlőkkel rövid időn belül jó kapcsolatba került, olyannyira, hogy a fiatal lánnyal kölcsönösen megkedvelték egymást, és egymásba is szerettek, amit Schneiderné sem ellenzett, örömmel fogadta, mikor a fiatalok eléje álltak házassági szándékukkal. Nehéz és válságos idők voltak, amit a proletárdiktatúra embertelensége csak nehezített, ennek ellenére — már a Tanácsköztársaság bukását követően — szerény körülmények közepette, de megtörtént a házasságkötés; 1919. augusztus 31-én keltek egybe.²⁶

König Antal munka terén is sikerrel járt, az előző év szeptemberétől megjelenő *Új Nemzedék* szerkesztőségében tudott elhelyezkedni, mely sajtótermék a Bangha Béla tevékeny közreműködésével életre hívott, a katolikus lapok kiadására létrehozott Központi Sajtóvállalat Rt. egyik lapja volt. Néhány évvel később pedig sokkal jobb fizetéssel a nagynevű német nyelvű lapnál, a *Pester Lloyd*nál helyezkedett el.²⁷

23 Uo.

24 Uo.

25 Uo.

26 BFL XIII.84. 03. 1913–1924. 48., 50.

27 Forrásközlés 1. itt.

Mint délvidéki születésű lakos, az 1920-as trianoni békediktátum következtében elvesztette volna magyar állampolgárságát, ezt elkerülendő annak fenntartását 1922. július 26-án jelentette be hivatalosan a magyar hatóságoknak. Ennek jogosságát a M. Kir. Belügyminisztérium 1927. április 30-án kelt nyilatkozatával igazolta — kiegészítve azzal, hogy felesége és addig megszületett gyermekei is magyar állampolgárok.²⁸

*König Antal és Schneider Jolán ifjú házaspárként
A család tulajdonában, Budapest*

A két világháború közötti magyarországi német közélet

A két világháború közötti Magyarország egyik legjelentősebb német közéleti személyisége a szintén Délvidékről származó Bleyer Jakab parlamenti képviselő (1920–1922, 1927–1933) volt, aki körül az 1920-as évektől meghatározó német értelmiségi és kulturális kör szerveződött, különösen miután 1919/1920-ban a nemzeti kisebbségek tárcanélküli minisztereként is szolgált.²⁹ 1921-ben alapította meg az egyetlen országos német nyelvű hetilapot, a *Sonntagsblatt für das*

28 BFL XIII.84. 04. 1927–1944. 1.

29 Seewan, é. n.: vö. Fata, 1994. és Pritz — Marchut, 2017.

deutsche Volk in Ungarn, melynek szerkesztője König Antal lett.³⁰ A külpolitikai rovat felelőse is utóbbi volt.³¹ Az orgánum a magyarországi svábok egyik legfontosabb érdekképviseleti fórumává vált, 1924-től a szintén Bleyer által alapított német kulturális egyesület, a Magyarországi Német Népművelődési Egyesület (MNNE, *Ungarländischer Deutscher Volksbildungsverein*, UDV) keretén belül jelent meg.³² Mivel a kormányzat nem bízott Bleyerben, így Gratz Gusztáv volt külügyminiszter lett az egyesület elnöke, Bleyernek az ügyvezető alelnöki poszttal kellett beérnie. Kettejük vitája — különösen az 1920-as évek második felétől, a személyes jó viszony ellenére — koncepcióbeli eltérést takart.³³ Bleyer 1933-as halálakor König a néhai politikus konzervatív keresztény szellemét, elvűségét, hazafiasságát emelte ki, hangsúlyozva, hogy kisebbségi politikája teljesen összefonódott a magyar revíziós törekvésekkel.³⁴ Fontos látni, hogy Bleyer nagy dilemmája volt, hogy hogyan hozhatná összhangba a magyar állam iránti hűséget a német népközösség elvével. Ez őt teljesen felőrölte, de már az 1920-as évek elejétől Bleyer — részben jogosan — csalódott a magyar kisebbségpolitika gyakorlati végrehajtásában, ezért fordult egyre intenzívebben Németországhoz, ezzel azonban ő is a külpolitikai szintre helyezte a kisebbségi kérdés megol-

30 Forrásközlés 1. itt.

31 *Grósz*, 2014. 148. p.

32 Az UDV-t már 1923-ban megalapították, de a magyar kormányzat csak 1924-től engedélyezte a működését, kizárólag kulturális és nyelvi célokkal, önálló politikai törekvései nem lehettek (ld. a 34. lábjegyzetben idézett alapszabályt).

33 Bleyernél már az 1920-as évek első felétől lényegesen nagyobb szerepet kapott a népközösség (*Volksgemeinschaft*) elvének képviselete, amely a német néphez való tartozás tudatát emelte ki, egyenrangúnak tekintve azt a magyar államközösséghez (*Staatsgemeinschaft*) való kötődéssel. Ezzel szemben Gratz a népközösség elvéből következő bármiféle külső beavatkozást elítélt, és elsődlegesen a magyar állammal való kompromisszumokban látta a kisebbségpolitika alakításának eszközét, ugyanakkor ő is határozottan kiállt a hazai németiség nyelvi és kulturális jogai mellett.

34 *Bellér*, 2002a. Az UDV céljait az Alapszabályukban következőképpen rögzítették: „2. § Az egyesület célja: Az egyesület célja minden politikától mentesen, a magyarországi német nép művelődési állapotának folytonos szemmel tartása mellett, kulturális érdekeinek előmozdítása, népi sajátosságai, hagyományai, nyelve, szokásai és keresztény erkölceinek ápolása és nemesítése, a magyar hazához való ragaszkodás ápolása és erősítése. 3.§ Célja elérésére az egyesület közhasznú, az általános műveltséget terjesztő németnyelvű folyóiratokat és könyveket ad ki, kulturális előadásokat, tanfolyamokat, kiállításokat, hazafias és népi ünnepeket rendez úgy a tagok, mint az ifjúság részére, könyvtárakat és muzeális gyűjteményeket alapít, iskolákat állít fel, ösztöndíjakat és jutalmakat adományoz.” https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/009_fuggelek.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.) Ld. a témában *Tilkovszky*, 1979. 421–477. p.

dásának lehetőségét. Bleyer titkos pénztámogatásokat is kapott a német államtól pl. a Kőnig által szerkesztett *Sonntagsblatt* finanszírozására, vagy hazai német fiatalok németországi ösztöndíjára.³⁵

Bleyer 1933-as haláláig kevésbé törtek a felszínre az UDV-n belüli ellentétek, tehát volt integratív ereje a személyének. Lényegében a *hungarus* tudatú hazai német egyesületi vezető réteg és a Németország felé szorosabb kapcsolatokat kereső németországi ösztöndíjasok, a fiatalabb, radikálisabb generáció között folyt vita.³⁶ Ezt követően erősebben megosztó kérdésnek bizonyult a németiség mibenlétének értelmezése, az, hogy miként tekintsenek a magyar államra, a magyarságra valamint az egyre erősebb Németországra, amely igyekezett maga felé édesgetni a sváb lakosságot. Előtérbe helyeződött tehát a német nemzetiség helyzete. A részben radikalizálódó bleyeri úttal leginkább azonosuló Német Munkaközösség átmenetileg hétfős tanácsot³⁷ állított az UDV élére, amelynek Kőnig Antal is tagja lett. Az egyesület átmeneti vezetője Landgraf Lőrinc lett. A kormánnyal is zajlottak a tárgyalások, mivel a vezetőség egy részét nekik kellett delegálniuk. A kormány minduntalan igyekezett befolyását növelni az egyesület felett, a *Deutschungar*-irányzat Gratz Gusztávot preferálta az egyesületi elnökségbe. A Bleyer-vonal követői az elhunyt vejét, Kussbach Ferenc ügyvédet. A vezetést végül előbbi elnökként, utóbbi ügyvezető alelnökként látta el továbbra is. Az 1934 májusában megtartott közgyűlésen az operatív elnökségi tagok közé bekerült Kőnig Antal is.³⁸

Bajcsy-Zsilinszky Endre, aki Németország expanzív politikájával szemben állt, és a hazai német követeléseket és a radikalizálódó német mozgalmat zömében elutasította, felvetette német nyelvű gimnázium felállításának támogathatóságát, feltéve, ha nem szolgálnak ki külső — értsd németországi — erőket a magyarországi svábok. Erre Kőnig is reagált az általa szerkesztett német hetilapban, hangsúlyozva, hogy „a hazai németiség, amint nem hajlandó bent sem bárkitől is leckét venni hazafiságból, még kevésbé hallgat kívülről jövő tanácsokra”.³⁹

35 *Bellér*, 2002c.

36 Ezt a konfliktust csak táplálta az 1930. évi népszámlálás hazai németekre nézve baljós eredménye (kb. 70 ezerrel kevesebben vallották magukat német anyanyelvűnek 1920-hoz képest). Ezek a kudarcok módszereiben radikalizálták Bleyert és az UDV egyes csoportjait is.

37 További tagok: Faul-Farkas János, Kussbach Ferenc, Rothen Ferenc, Faulstich Egyed, Mühl Henrik és Basch Ferenc. *Bellér*, 2002b.

38 Uo.

39 *Bellér*, 2002c.

„A [*Sonntagsblatt*] lap helyzetét még ma is úgy szokás megítélni, hogy az kétségtelenül az MNNE lapja volt, habár ezt a kapcsolatot politikai okokból el-leplezték. Valójában a *Sonntagsblatt* független volt az egyesülettől és hatóköre is szélesebb volt amannál: valójában a német mozgalom orgánuma volt. Annál inkább feltűnést keltett, hogy most, szakítva eddigi tartózkodásával, határozottan a mérsékelt irányzat oldalára állt.”⁴⁰

A *Deutschungar*- és a radikális irányzat szembenállása

Basch Ferenc az egyesület radikális irányzatát képviselte körével együtt. A Népi Németek Bajtársi Szövetsége (*Volksdeutsche Kameradschaft*, VK) igyekezett az UDV-n belül az erőviszonyokat ebbe az irányba elmozdítani. 1935 nyarán König Antal is rövid időre megingott a Basch-irányzat felé, de Gratz-cal folytatott megbeszélésük után ismét, immáron végérvényesen az ifjúradikális elképzeléssel ellentétesen, a németységnek a magyar viszonyok közötti megélése mellett kötelezte el magát. Így a *Sonntagsblatt* továbbra is ezt az álláspontot képviselte. Hitet tett ekkor arról is, hogy „a magyarországi német kérdést Bleyer szellemében, a németség vezetőinek és a magyar kormánynak közösen kell megoldani. A kérdés lényege az iskolaügy, amelyet meggyőződése szerint Gömbös végleg rendezni fog.”⁴¹ A radikálisok kísérletet tettek a *Sonntagsblatt* megszerzésére — amellyel, hogy az időszakos *Deutscher Volksbote*t már megalapították —, ám Gratznak köszönhetően ez meghiúsult. Miután a lap kiadói joga megszűnt, azon nyomban 1935. december 15-től megjelent — szintén König szerkesztésében — a *Neues Sonntagsblatt*, elődjéhez hasonló szellemiségben és formában, magyarhű német lapként.⁴²

A radikálisokkal és a nemzetiszocializmussal szembeni harc

Az UDV igyekezett a radikálisok térnyerését csökkenteni, ennek érdekében képviselői — elsősorban a Délvidéken — sikeres beszédeket, felszólalásokat tartottak. Ebben a tevékenységben élen járt König Antal és Bäumel Vilmos, akik a magyar kormányzat melletti hűség mellett érveltek. Máskor viszont sikerte-

40 Uo.

41 Uo.

42 Forrásközlés 1. itt. *Bellér*, 2002c.

lenül jártak. Erősen helységfüggő volt a helyi németiség hozzáállása. König az UDV végrehajtó bizottságában is részt vett. Egy 1937 eleji komáromi gyűlésen az előadók — König, Bäumel és Rippel János — a hazafias hűség parancsáról, a történelmi Magyarország helyreállításáról, a baloldali és jobboldali szélsőségektől — köztük a VK-tól — való tartózkodásról, és főleg az iskolakérdésről beszéltek. König a német nyelv használatának lehetőségét pártolta, és a magyar mellett a német kultúrához tartozást is vallotta, a magyar-német identitás részeként tekintett rá, de a VK-ra határozottan mint idegen érdekek kiszolgálójára tekintett, amely a sváb parasztság izgatásával csak felfordulást okoz Magyarországon.⁴³

Az évek alatt odáig fajult a helyzet, hogy magát Königit németellenességgel is megvádolták, ami figyelmen kívül hagyva a logikai bukfencet, leginkább politikailag értelmezhető.⁴⁴ Az UDV és a VK szembenállása ekkorra már végérvényes volt. Utóbbi egyedülként kívánta reprezentálni a hazai németiséget, amit előbbi határozottan elvetett, a magyar államhoz való hűséget hangsúlyozta a német identitás megőrzése mellett. A felek kölcsönösen népük árulójaként tekintettek a másikra. Vitaindító volt König Antalnak a *Magyar Szemlé*ben megjelent cikke, mire pro és kontra válaszok is születtek.⁴⁵ 1938-ra Basch és köre már még messzebb ment a szélsőségességben, vezetésével megalakult a nemzetiszocialistákkal szimpatizáló Magyarországi Németek Népi Szövetsége (*Volksbund der Deutschen in Ungarn*), ezzel végérvényesen szembehelyezkedett az UDV-vel, a König által is elfogadott mérsékelt elvekkkel. A Volksbund létrejötte erősen összefüggött a külpolitika alakulásával, azaz Németország megerősödésével és a közép-kelet-európai térségre gyakorolt egyre intenzívebb befolyásával. Az 1938-as Anschluss-szal a Harmadik Birodalommal közös országhatár létesült. Döntő fontosságú volt az 1940. augusztus 30-án aláírt bécsi magyar–német népcsoport egyezmény is, amely a Volksbundot nevezte meg a hazai németiség egyetlen legitím, a magyar kormány által egyedülként elismert országos szervezeteként, szervezkedési szabadságot kaptak, az UDV gyakorlatilag megszűnt. Basch egyesülete, a Volksbund monopol helyzetét törekedett hangsúlyozni, bár az összmagyarországi németéségen belül nem volt kizárólagos támogatottsága.⁴⁶

A Volksbund mindenáron meg kívánta nyerni a magyarországi németiséget, így a délvidékieket is a párnémet és nemzetiszocialista érdekeknek. Propagandát folytattak, hogy minél többen lépjenek be az SS-be, ez bizonyos szintű ered-

43 Bellér, 2002d.

44 Bellér, 2002e.

45 Uo.

46 Spannenberger, 2000. 50–63. p. és Tilkovszky, 1978.

ménnyel is járt.⁴⁷ 1941 nyaratól kezdődtek az illegális toborzások. König Antal erre nyílt levelet intézett a délvidéki németységhez, amelyet terjeszteni kezdett a Bácskában. Művelete sikeresnek bizonyult, ugyanis megcsappant az SS-be jelentkezők száma, amit a szélsőséges körök igencsak rossz néven vettek, s König tevékenységének tulajdonították. A Miniszterelnökségre beérkező csendőrségi jelentés szerint a König-levél hatására 20–30 %-kal csökkent a jelentkezők száma. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy egyik bácskai hazalátogatása alkalmával a német SS letartóztatta, csak jó kormány-kapcsolatainak köszönhetően bocsátották szabadon, no meg hogy szövetséges ország állampolgárának letartóztatását diplomáciailag is nehezen tudták megmagyarázni. Erős propaganda folyt König ellen.⁴⁸

Könignek és társainak azonban minden igyekezetük ellenére sem sikerült meggátolni a magyarországi németység és magyarok radikalizálódott csoportjainak a német nagyhatalmi érdekek melletti teljes elköteleződését, majd pedig a Szálasi-féle nyilasok alatti teljes kiszolgáltatását.⁴⁹

A fejezet végén ki kell térni még arra is, hogy Hitler németországi hatalomra jutásáig König Antal a német nyelvterület több lapjának magyarországi tudósítója volt, azonban a nemzetiszocialisták 1933-as kormányra jutását követően a lapok sorra mondták fel a vele való együttműködést (*Kölnische Volkszeitung, Germania, Völkischer Beobachter*). Tekintve, hogy nem osztotta a hitleri szemlélet alapján való berendezkedést, a Német Állami Sajtóhivatal utasítást adott ki, hogy egy betűt sem közölhetnek tőle. Az Anschlusst követően hasonlóan alakult az ausztriai tudósítói tevékenysége (*Reichspost*). A magyarországi politikában bekövetkezett átalakulás hatására erősen tanácsolták neki itthonról, hogy mondjon le svájci tudósítóságáról is (*Züricher Zeitung*). A háború végére idehaza is már csak a *Budapesti Értesítő*nél tudott dolgozni.⁵⁰

A háború alatt az 1939-ben megszervezett Külföldi Sajtótermékek Ellenőrző Hivatal munkatársaként több nemzetiszocialista kiadvány betiltásában vett részt, más esetekben pedig, ameddig csak lehetett, igyekezett akadályozni megjelenésüket.⁵¹

47 Nuspl János dunacsébi plébános becslései szerint a bácskai németység ¼-e minden nyomás és csábítás ellenére ellenállt a nemzetiszocialista felfogásnak. ld. Sági, 2017. 355. p.

48 Forrásközlés 1. itt; BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 59., Kovács — Számvéber, 2001.; vö. Tilkovszky, 1978.

49 Török, 2004. 101–116. p. és Uő., 2004. 73–88. p.; vö. Ungváry, 2004. 4–11. p. és Karsai, 2016.

50 Forrásközlés 1. itt.

51 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 59.

König Antalt 1945. július 13-án értesítették, hogy névváltoztatási kérelmét a Belügyminisztérium befogadta, s az anyakönyvbe is bevezette a módosítást, így ezentúl törvényesen használhatja a Szentfülöpi Antal nevet, s ez Antal⁵² fiára is kiterjed.⁵³

Kezdeti nehézségek a háború után

Szentfülöpi Antal és családja a szovjet megszállás miatt, majd a szépen lassan egyre inkább balra tolódó Magyarországon egyre nehezebb körülmények között volt kénytelen megélni. Német származása és korábbi jó német nyelvterületi kapcsolatai hátrányosan érintették, az újonnan kibontakozó rendszer teljesen figyelmen kívül hagyta, hogy nemzetiszocializmus-ellenes és a magyar államhoz hű politikát folytatott. A magyar államot a Horthy-rendszer irányítása alattiként értelmezve, ez ugyanúgy rossz pontnak számított az ország új urai szemében. Végül adóellenőrként tudott elhelyezkedni, majd a vámhatósághoz került. A jezsuiták által kiadott *A Szív* újságnál tudott újságíróként is még egy ideig dolgozni, a lap 1951-es betiltásáig. A kitelepítések első hullámát családjával még megúszta.⁵⁴

Letartóztatás és börtön

A magyar igazságszolgáltatás korabeli mélypontját nem kerülhette el. 1953. február 20-án az Üllői úti lakásuk alatti bolthoz ment le, lisztet osztottak, így ő is beállt a sorba. Két civilruhás hatósági személy azonban igazoltatta, majd a lakásukra felkísérve a házkutatás során megállapították, hogy áruhalmozás és áru-rejtegetés „bűnténye” áll fenn, így letartóztatták. 40 kg lisztet és 10 kg babkávét találtak a kamrában.⁵⁵

Két leányának — Ágnesnek és Ágotának — néhány napon belül sikerült két ügyvédet is — Kazzó Eleket és Visontai Kálmánt — felfogadnia apjuk védelmére. Felesége nagyon rossz idegi állapotban volt, ennek ellenére minden tőle

52 Szentfülöpi Antal (1927–2014), közgazdász.

53 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 16.

54 Forrásközlés 1. itt.

55 Uo. és BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 55.

telhető igyekezett ő is megtenni férjéért. Hasztalan volt minden. Egy bizonyos Gálfi nevű bíró 5 év börtönre ítélte február 26-án.⁵⁶

Családja nem adta fel. Szentfűlöpiné március idusán levélben fordult a bírósághoz, ebben kifejtve, hogy férje mindvégig szembehelyezkedett a nemzetiszocializmussal, soha nem szimpatizált a hitleri ideológiával, sőt...⁵⁷ Ágnes leányának sikerült a kapcsolatot felvennie Parragi Györggyel, a *Magyar Nemzet* munkatársával, aki a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának is tagja volt. Ő tanácsolta, hogy egy idő után adjanak be kegyelmi kérvényt az Elnöki Tanácshoz, ő ott támogatni fogja Szentfűlöpi ügyét.⁵⁸ Budapestről rövidesen a szegedi Csillagbörtönbe szállították át az elítéltet. Március 19-én innen írta szeretteinek, hogy „Harmincsoros levelet írhattok minden páros hónapban, amit előző hónap utolsó napjaiban adtok fel. Látogatás minden páros hónap vasárnapján.”⁵⁹

Végül az Elnöki Tanács által hozott 1953. évi 11. számú törvényerejű rendelet 3. §-a alapján Szentfűlöpi Antal is közkegyelemben részesült, a 9. §. alapján pedig az egyéb ítélethez kapcsolódó hátrányoktól is mentesítve lett. Mindezekre hivatkozva kérte majd nyugdíja fizetésének újra való folyósítását.⁶⁰

Azonban a baj nem járt egyedül. Azon felül, hogy férjét mondvacsinált indokkal elítélték és bebörtönözték, közös háztartásukban lévő ingóságok lefoglalásáról is határoztak. Az asszony — mint elítéltnék felesége — hasztalan bizonygatta, hogy az említett elkobozni kívánt dolgok egyrészt édesanyja hozományaként maradtak reá, másrészt szülei — tehát férje apósa és anyósa — közös szerzeményei voltak. Tény, hogy férjével, akivel ekkor már 24 éve volt házas, az Üllői úti lakás berendezését közösen használták, de azzal jogi értelemben véve nem kerültek férjével közös tulajdonba. Nyilván a mindennapokban ez nem került szóba, hogy a lakásban mi kié, mégis abban az önmagából kifordult világban kénytelen volt Szentfűlöpiné valamilyen szinten a tulajdonjog és saját tulajdona definiálásával menteni, ami menthető, legalábbis ezt megpróbálni.⁶¹

56 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 55., 112–113.

57 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 59.

58 Forrásközlés 1. itt.

59 Uo. és BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 85.

60 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 93–94., Forrásközlés 1. itt.

61 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 61.

Kitelepítés vidékre

A család kálváriája azonban még nem ért véget. Miközben Szentfülöpi Antal már börtönbüntetését töltötte, a Szentfülöpi házaspár vejét, Hidy Ferencet 1953. május 19-én berendelték a budapesti rendőrkapitányságra, az Igazgatásrendészeti Osztályra, és átadták neki a kitelepítési végzést, hogy családjával együtt — beleértve anyósát is — el kell hagynia Budapestet, mivel a Végh József rendőr alezredes által ellenjegyzett döntés szerint mindegyiküknek a „Főváros területén való tartózkodása a közrend és a közbiztonság szempontjából nem kívánatos.”⁶² 8 napot kaptak, hogy elhagyják Budapestet, és Gyöngyösre távozzanak, lakhelyről nekik kellett gondoskodni. Végül Andornaktályán leltek kényszermenedéket, Ligeti József prépost-plébános biztosított nekik szállást, aki később szintén nem kerülte el a rendszerrel történő konfrontációt.⁶³

Figyelemre méltó, hogy a Budapestről kiutasított család, azaz Szentfülöpi Antalné Andornaktályán kapott hivatalos értesítést arról, hogy a fent említett — férje perével összhangban lévő — Üllői úti vagyonekbevitel „jogszerűen” történt 1953. június 5-én, mivel férje ingatlanhoz való viszonya a hatóságok szerint kimeríti a „bérlőtársi viszonyt”, így ellene a fellebbezést elutasították. A helyzet kaotikus voltát jól szemlélteti, hogy a fővárosi lakcímre küldött határozatot először Gyöngyösre, majd csak ezt követően Andornaktályára irányították át.⁶⁴

Itt érte őket az amnesztia híre, amellyel Szentfülöpi végül idő előtt szabadulhatott, valamint a Nagy Imre-féle bejelentés is az internálások hatályon kívül helyezéséről.⁶⁵ A nyugalmazott újságíró augusztus 1-én ölelhette át ismét szeretteit. A vő, Hidy Ferenc talpraesettségének hála, a családnak sikerült Egerben 2 szobás lakáshoz jutnia, ahol 7 évet töltöttek el. Ez idő alatt Szentfülöpi hosszú éveket harcolt azért, hogy nyugdíját visszakapja, azt ismét utalják neki, tekintve, hogy amnesztiával szabadult.⁶⁶

62 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 65.

63 Cságoly Ferencné elektronikus levele Sági Györgynek, 2019. december 2.

64 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 61.

65 *Marschal*, 2021.

66 Forrásközlés 1. itt.

*3. kép. Szentfülöpi-König Antal időkori fényképe
A család tulajdonában, Budapest*

Egy tartalmas élet utolsó szakasza

1960-ban, részben a nyugdíj visszakapása eredményeként, valamint megtakarításaikból és az idős családfő Amerikában szolgáló fivérének, Király Kelemen ferences szerzetesapának az anyagi segítségével sikerült egy öröklakást vásárolniuk Budapesten. Így 7 év után ismét visszatelepültek a fővárosba.⁶⁷

Az újabb névváltoztatási kérelemmel még Egerben fordult a hatóságokhoz. Eredeti nevét is vissza kívánta venni. A belügyminisztériumi okirat ennek engedélyezéséről 1960. július 20-án kelt, s ettől kezdve haláláig a Szentfülöpi-König Antal nevet viselhette.⁶⁸

Élete hátralevő bő egy évtizede már viszonylagos nyugalomban telhetett. Sikerült német földre emigrált rokonait, többek között unokaöccsét, ifj. König Györgyöt és régi barátait, pl. Léber Lajost — korábbi *Sontagsblatt*-os munkatársát — is meglátogatnia. Utóbbi segítségével ismét jelenhettek meg cikkei német folyóiratokban, az ebből befolyt honorárium jól kiegészítette nyugdíját. Szerzetes öccse is rendszeres időközönként küldött haza pénzt a tengerentúlról.⁶⁹

Végül halálát áttétes rák okozta, de egészen az utolsó időkig nem volt semmi jele betegségének. 1971. július 6-án adta vissza lelkét Teremtőjének, élete 81. évében.⁷⁰

Forrásközlés

*A leány az édesapáról — Hidyné König Ágnes feljegyzései
Szentfülöpi-König Antalról*

Apukám Szentfülöpön született 1890-ben. Szentfülöp Dél-Magyarországon van, a Duna-Tisza közén, az úgynevezett Bácskában. Bácska a trianoni béke alapján Jugoszláviához lett csatolva, Horvátországgal és a Bánát kis részével együtt. Ekkor kapta meg a szerb hatóságoktól a Filipova elnevezést.

Apukám Filipován járt elemi iskolába, talán hat osztályt is járt, de az utolsó évet Filipovától északra, Óbecsén töltötte, és itt járt ki egy osztályt, hogy magyarul tanuljon. Azután Kalocsára került a jezsuiták gimnáziumába. Nem volt

67 Uo.

68 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 139.

69 Forrásközlés 1. itt.

70 Uo.

bennlakó, hanem egy családnál lakott. Nagyszüleim⁷¹ nagyon vallásos emberek voltak, úgyhogy Apukámban — talán főleg a családi háttér miatt — felébredt a papi hivatás. Így lett belőle papnövendék, azaz kispap, később magiszter. A magiszter a kisebb diákokkal foglalkozott, de azt most nem tudom biztosan, hogy csak a nála fiatalabb kispapokkal-e, vagy a diákokkal általában.

Érettségi után, úgy tudom, egy-két évet még Kalocsán töltött, utána a rend kiküldte Innsbruckba, a jezsuiták szemináriumába. Itt aztán beiratkozott az innsbrucki egyetemre. Többször mondta édesapám, hogy az Innsbruckban töltött évek életének leggondtalanabb és legszebb időszaka volt. Nagy súlyt helyeztek itt a seminaristák sportolására, nyilván azért, hogy a sok fiatal, egészséges ifjanc fölös energiáit lekössék, és egyben az önfegyelmet is erősítsék. Apukám nagyon szeretett korcsolyázni és főleg ródlizni. Erre az Innsbruck környéki szép tiroli hegyek aztán nagyon alkalmasak voltak. Sok vidámsággal is telt az élete a kispapoknak, erről Apukám sokat mesélt.

1914-ben aztán kitört a világháború. Egy idő múlva Apukában feltámadt a hazafias érzés, és szólt feljebbvalóinak: ő úgy érzi, neki most a harctéren van a helye, engedjék el, hogy beállhasson katonának. Leintették avval, hogy neki most az a kötelessége, hogy tanuljon. Később megint előállt avval a kéréssel, hogy engedjék el katonának. Nagy nehezen beleegyeztek, de azzal a feltétellel, hogy csak egészségügyi szolgálatot láthat el. Ezt, gondolom, megbeszélték az illetékes katonai szervekkel is, mert Apuka valóban egészségügyi szolgálatot teljesített 1916-tól kezdve. Kórházi ápoló lett hadi kórházban, később meg a sebesültszállító vonatokon lett ápoló.

Apukának ugyan eltökélt szándéka volt a háború után visszatérni a jezsuitákhoz, de időközben rájött arra, hogy nincs papi hivatása. Ezt a renddel közölte, és kilépett a világi életbe. 1918-ban vége lett a háborúnak, és felbomlott az Osztrák–Magyar Monarchia. Feje tetejére állt a világ, a békekötésekig minden csak átmeneti helyzet volt, a szerbek megszállták a bácskai részeket. Ezeket az átmenetileg elfoglalt területeket „megszállt területnek” nevezték. A békekötés után is általában így nevezték őket még egy darabig, mert a közvélemény és közhangulat nehezen tudta elfogadni, hogy ez bizony végleges megoldás marad.

Nem tudom, hogy mikor Apuka otthagyta Innsbruckot, először hazautazott-e Filipovára, vagy Budapestre jött-e, és csak később utazott haza a családjához. Akár így, akár úgy, rettentő nehéz volt a ki- és beutazás ezekre a „megszállt terü-

71 Id. König József (1856–?), gazdálkodó és Pertsy Anna (1859–?), háztartásbeli, Szentfűlőpi-König Antal szülei.

letekre” — egyébként a békekötés utáni első években is, ebben már nekem is van „tapasztalatom”.

Lényeg, hogy Apuka, mikor Budapestre jött, itt állt ebben a nagy városban teljesen egyedül, senkit sem ismert, nem volt rokona, barátja. Mivel ő az újságírás iránt érzett kedvet már régen, megpróbált egy újság kiadóhivatalában elhelyezkedni. És csodák csodája, akkor ott dolgozott Dódi⁷² néni férje, a Sanyi⁷³ bácsi is. Ez megtudta, hogy Apuka filipovai, és tekintve, hogy azt is tudta: az ő apósa, Dódi néni édesapja szintén filipovai, hát felkarolta Apukát. Első dolga volt megfelelő lakhatást szerezni, mert Apuka — kevés pénze lévén — valami pocsék kis szállodában lakott. Hát hol helyezte el Apukát? Remek ötlete támadt: beajánlotta őt a nagymamámnál⁷⁴, aki akkor anyukámmal⁷⁵ kettesben lakott az Üllői úti lakásban⁷⁶, és állandó rettegésben élt, hogy az akkori kommün valamelyik korifeusa megtudja, hogy ketten laknak a nagy lakásban, és a nyakukra küld egy proli társbérlőt. Mint ahogy a Sanyi bácsiéknál is megtörtént. Szóval, Sanyi bácsi felkereste nagymamámékat, mondván, hogy irtó rendes albérlőt tud szerezni, jól ismeri, milyen rendes fiú, amellet filipovai születésű. Boldogan befogadták hát Apukát, mint albérlőt. Azután néha áthívták beszélgetni, szóval így kezdődött, aztán kölcsönösen megtetszettek egymásnak Anyukámmal, és bár nagymamám sejtett valamit, mégis óriási meglepetésként érte, hogy egy szép napon odaálltak elébe a fiatalok, és bejelentették: össze akarnak házasodni. Akadálya nem volt, hiszen a lakás igazán elég nagy volt hármuk számára.

Meg is volt az esküvő 1919-ben, rettentő nagy szegénységben, az ünnepi ebéd grízes tészta volt, és Anyukám lyukas cipőben állt az oltár előtt.

Rövid idő múlva Apuka újságnál tudott elhelyezkedni. Először — úgy emlékszem — az *Új Nemzedéknél*. Később — sokkal nagyobb fizetéssel — a *Pester Lloyd*nál. Erre a váltásra nagyon jól emlékszem. Úgy 4 éves lehettem, mikor Apuka velünk, gyerekekkel is közölte, hogy holnap már nem oda megy dolgozni, ahova eddig ment, hanem egy sokkal jobb helyre. Vidáman közölte persze a jó hírt, és ez a változás az én gyerekfejemnek mégis nagy szomorúságot okozott. Valami, ami eddig volt az életünkben, most megszűnt, megváltozik — egész nap ez járt az eszemben. Valahogy a mulandóság érzését keltette bennem ez a változás, persze akkor nem tudtam volna megmondani, hogy miért vagyok ettől a hírtől szomorú.

72 Szabó Sándorné Schneider Róza tanítónő, Szentfülöpi-König Antal sógornője.

73 Szabó Sándor, Szentfülöpi-König Antal sógora.

74 Schneider Jánosné Nagy Ilona (1857–1924), háztartásbeli, Szentfülöpi-König Antal anyósa.

75 Schneider Jolán Irén (1890–1982) tanítónő, Szentfülöpi-König Antal felesége.

76 1091. Budapest, Üllői út 121.

Közben Apukám kapcsolatba jutott a magyarországi németek kulturális körével — *Ungarländischer Deutscher Volksbindungsverein* (röviden UDV) — és elvállalta azok hetilapjának, a *Sonntagsblatt*nak a szerkesztését. És hogy, hogy nem, de munkatársa lett több újságnak a német nyelvterületen. Igazán nem tudom, hogyan tudta ezekkel a kapcsolatot felvenni, vagyis inkább azok hogyan tudtak Apukáról? Szóval, apránként egyre több ilyen megbízatása lett, hogy mint magyarországi tudósító, írjon cikkeket különböző újságoknak. Azt hiszem, Németország lett a legelső: tudósítója lett két patinás német újságnak, a *Kölnische Volkszeitung*nak és a *Germanianak*. Sőt, a nácik uralomra jutása előtti időben még a *Völkischer Beobachter*nek is. Aztán Ausztria: állandó tudósítója lett a nagy katolikus napilapnak, a *Reichspost*nak. Később belépett Svájc: a patinás *Züricher Zeitung* is. Talán több újság is volt, nem tudom. A tudósítások egy részét Apuka postán küldte el, ami nagyon sürgős volt, azt telefonba diktálta. Ez nekünk Gócyval⁷⁷ nagyon imponált.

Ezekben az években Apuka nagyon szépen keresett. A honoráriumot általában postán küldték meg a külföldi újságok, és persze azonnal. A postás így hetente általában kétszer-háromszor hozott ilyen pénzeket, amit a mi — Gócy húgom és én — aláírásunkra is átadott, és mi büszkék voltunk erre, meg arra is, hogy Apuka milyen sokat keres.

Aztán a nácik uralomra jutása után röviddel jött egy levél a *Völkischer Beobachter*től, hogy felmondják a tudósítói megbízást, mivel Apuka olyan szellemben írja cikkeit, „melyek veszélyeztetik a német–magyar barátságot”. Egye fene, Apuka inkább örült, hogy ez megtörtént, mert a nácik egyre jobban kezdték kimutatni a foguk fehérlését. Maradt még elég újság! Csakhogy idővel a *Germania* és a *Kölnische Volkszeitung* is felmondott — náci nyomásra persze. Maradt még Ausztria és Svájc. Csakhogy mikor a németek bevonultak Ausztriába, illetve bizonyos idő elteltével az Anschluss után, a *Reichspost* is felmondott, persze szintén náci nyomásra. A semleges Svájc kitartott egy darabig, de akkor már az itthoni politikai helyzet olyan volt, hogy az illetékes körök azt tanácsolták Apukának: mondja fel a *Züricher Zeitung*ot, hiszen előbb-utóbb a németek erről is tudomást szereznek, és az Apukának ártalmára lehet.

A háború kitörése után a nácista nyomás Apuka tevékenységét a *Sonntagsblatt*-tal kapcsolatban is nehezítette. Az UDV ellenlábasaként a németek aknamunkát kezdték a magyarországi németek körében a magyar kormány ellen. Megalapították a *Volksbund*ot (népi szövetségnek lehetne fordítani), és ennek megbízottjai

77 Rác Elemérné König Ágota (1922–2011), idegennyelvi levelező, Szentfűlöpi-König Antal leánya.

lázítani kezdtek a magyarországi némettség köreiből, egyre több jogot követelve, mivel céljuk volt őket is megnyerni a nemzetiszocialista eszmének. A németység kis része a nagy pénzekkel rendelkező propagandának bedőlt, és támadások indultak meg hivatalos német részről — persze ügyesen álcázva — a Magyarországhoz hű többi németajkú magyar állampolgár és azok szervei, így a hetilapjuk ellen is. Azt hiszem, a *Sonntagsblatt* a háború vége felé meg is szűnt. Az akkori magyar kormányok Apukának úgy tudtak segíteni, hogy a nyilvánosságot nem jelentő, belső hírközlő sajtószerveknél adtak állást, ilyen volt a *Budapesti Értésítő*.

A Bácskában a *Volksbund*nak nem sok sikere volt a némettség körében. A náci propaganda megpróbálta a lakosságot rávenni, hogy a sorozás alatt álló fiatalok jelentkezzenek az SS-be. Ennek valami szerény eredménye lett is, voltak, akik bedőltek a szólalomoknak. Apukám erre írt egy nyílt levelet, és azt elkezdte terjeszteni a Bácskában, melyben igyekezett az emberek szemét felnyitni a hazug propaganda felismerésére. A német szervek ezt persze megtudták, és úgy regisztrálták az esetet, hogy a levél körözése után igencsak megcsappant az SS-be jelentkezők száma. Mikor egy alkalommal Apuka hazautazott Filipovára, az SS letartóztatta és fogva tartotta. A kormány közbenjárására — hiszen hivatalosan Magyarország fegyvertársa volt Németországnak — aztán pár nap múlva hazaengedték.

A háború után Apukám számára az újságírás persze nem jöhetett szóba. Hiába volt náciellenes, a komcsik számára német kapcsolatai fekete pontot jelentettek, valamint katolikus világnézete is. Elhelyezkedett hát eleinte az adóhivatalban mint adóellenőr, majd a fővárosi vámhivatalnál. Aztán később a *Szív újság*nál dolgozott annak megszűntetéséig. Utána nyugdíjba ment. Mindez egyszerűen hangzik, de a valóságban az egyre jobban ránk nehezedő kommunista nyomás miatt sok izgalommal, később rettegéssel járt.

A rettegés nem volt alaptalan. Már-már az egész magyar nem-kommunista értelmiségnek rettegnie kellett. Megismertük a „csengőfrászt”. Ha valakit a lakásából az ÁVÓ elvitt, azt szerették hajnalban csinálni, és ezért a kora reggeli csengetés mindenkit félelemmel töltött el.

1951 tavaszán megindult a Budapestről való kitelepítés akciója. Ekkor is hajnalban jöttek az értesítéssel, hogy estére csomagoljanak össze, mert el kell hagyniuk a fővárost — így hát a „csengőfrász” még nagyobb szerepet kapott. Mi is sorra kerültünk, de később.

1953. február 23-án Apukám lement a házukban lévő boltba vásárolni. Lisztet osztottak, hát ő is beállt a sorba. Egyszer csak két civil ruhás „fogdmeg” lépett hozzá, és felszólították, menjen fel velük a lakásába. Ott igazolták magukat, és felmutatták a házkutatási parancsot. Kisült, a lakásban lévő élelmiszerkészlet érdekelte őket. Akkoriban „divatos” volt az áruhalmozás vagy árurejtegetés fo-

galma, mint büntetendő cselekmény. Sokakra ráhúzták ezt a „büntényt” ürügyként. A csekély készlet ellenére Apukámat elvitték. Én nem voltam otthon, mert a munka után vizsgáznom kellett légoltalomból. Ugyanis kötelező volt a légoltalmi tanfolyam elvégzése, és a végén le kellett vizsgázni. Olyan boldogan mentem hazafelé, hogy vége ennek a hülye tanfolyamnak — és otthon szegény Anyukám várt evvel a Hiób-hírrrel⁷⁸. Borzalmas, idegőrlő lehetett az egész házkutatás és Apuka elvitele.

Utána két ügyvédet is fogadtunk, egyet Gócy, egyet én. Már nem tudom, hogy is volt az, mikor megtudtam Apuka további sorsát. A két ügyvéddel bementünk a bíróságra, pedig semmiféle értesítést nem kaptunk a bírósági tárgyalás időpontjáról. Hogy ott tudtuk meg mind a hárman az ítéletet, vagy a két ügyvéd már megtudta, nem emlékszem. Lényeg, hogy kiírva volt a bíróságon a tárgyalás időpontja, teljesen titokban tartották meg. Borzalmas volt megtudni: öt évre ítélték. Utána bementünk az ügyvédekkel a Gálfi nevű bíróhoz, aki a tárgyalást vezette, megtudni, hogy mit lehetne tenni. Borzalmas volt szemben állni evvel a nagyon antipatikus, szívtelen állattal: annyit mondott, hogy lehet fellebbezni.

Én már előzőleg meg ezután is rengeteget szaladgáltam, abban a reményben, hogy valaki talán tudna segíteni — de hát a mi ismeretkörünkben hogy is akadhatsz olyan ember, akinek a komcsiknál jól állt a szénája? Egy mégis akadt, a Parragi György nevű újságíró, a *Magyar Nemzet* munkatársa, aki egyelőre még jól „feküdt” a komcsiknál, lévén a náci időkben a mauthauseni koncentrációs tábor foglya. Ő tagja volt az Elnöki Tanácsnak, bár biztos benne sem bíztak meg a komcsik. Na, igen nehéz volt bejutnom hozzá, de legalább annyit mondott, hogy bizonyos idő múlva adjon be Apuka kegyelmi kérvényt, azt az Elnöki Tanács tárgyalja meg, és ott ő is jelen van.⁷⁹ Hát azért éreztem, hogy ez nesze semmi, fogd meg jól, hiszen az Elnöki Tanács mégiscsak komcsi gyülekezet, és mit számít, ha ő egyedül kiáll Apuka mellett. Apukát tehát öt évre ítélték. Budapestről rövidesen a szegedi Csillagbörtönbe került, onnan írhatott egy lapot. Havonta egyszer mi is írhattunk. A látogatásra — úgy emlékszem — 3 havonta kerülhetett sor, de végül is egyetlen látogatás esett bele a szegedi kb. 5 hónapba. Anyuka utazott le hozzá Francival (a férjemmel)⁸⁰. Hazaérkezésükkor Anyuka rettenetes állapotban volt. Egész nap fegyelmezte magát, most az otthon falai között összeomlott, szívet tépően zokogott.

78 Értsd vész hír, lesújtó hír.

79 Parragi 1951–1958 között volt az Elnöki Tanács tagja.

80 Hidy Ferenc (1920–1978) közigazdász, Szentfülöpi-König Antal veje.

Aztán sor került a kitelepítésre. 1953. május 19-én Francit behívták a főkapitányságra, ott átadták a kitelepítési végzést. Adtak 8 napos határidőt a főváros elhagyására, viszont magunknak kellett vidéken lakást keresni.

Így kerültünk Andornaktályára. Minderről külön is fogok részletesen is írni, ezért itt csak szűkszavúan írok. Pár hetes andornaktályai tartózkodásunk után elkezdtek olyan hírek jönni, hogy nagyszabású amnesztiatörvény fog rövidesen megjelenni. Így is lett, rövidesen megjelent a rendelet (vagy törvény). Az újságok leközltek, és boldogan lélegzettünk fel: Apukára is vonatkozik az amnesztia! Közben Nagy Imre miniszterelnök a Parlamentben bejelentette a kitelepítések hatálytalanságát. Valóságos eufóriában éltünk, és vártuk Apuka kiengedését a börtönből.

Erre augusztus 1-én került sor. Szép nyári délután volt, Anyukám, Ágica⁸¹ és Monika⁸² kinéztek andornaktályai lakásunk ablakán, és egyszerre csak felkiált Anyuka: „jön Apuka!” Rohantunk ki a szobából a kertbe és Apuka már jött is befelé a kertajtón — felejthetetlen jelenet volt, leírhatatlan az a boldogság, amit éreztünk. Most is látom magamat, letérdeltem, és Apuka lábait öleltem.

Most hát ott volt velünk Apuka is. Rengeteget mesélt börtönélményeiről, nagystílusú rablással, gyilkossággal is volt egy cellában. Van azonban egy csodálatos mondat, ami gyönyörűen jellemzi Apuka mélyiséges istenhitét és egész egyéniségét: „Még sohasem éreztem magam annyira Isten-közben, mint a börtönben.” Ezt egy levelezőlapra írta Anyukának a börtönből.

Franci talpraesetségének köszönhetően sikerült Egerben lakáshoz jutnunk. 1953. december végén költöztünk az akkor csodálatosnak tűnő 2 szobás komfortos lakásba. Együtt éltünk itt Apukáékkal hét évig. Ez alatt az idő alatt zajlott Apukám harca a nyugdíjáért, amit az 1953. évi ítélettel megvontak tőle. Egy dossziében őrzöm azoknak a beadványoknak a piszkozatait, amelyekkel kérte nyugdíja folyósításának engedélyezését. Van köztük egy 1955. évi keltezésű, tehát akkor még nem kapta vissza nyugdíját. Még 1960 előtt Egerben visszakapta, de nem tudom, mikor. Ez azonban egy olyan különleges és csodával határos történet, hogy külön írok róla. Anyukáék 1960 decemberében vettek egy öröklakást Budán — részben Kelemen⁸³ bácsi segítségével — és felköltöztek Budapestre.

Budapesti évei nyugalomban, zavartalanul teltek. Többször kiutazott Németországba, Léber Lajos nevű jó barátjához és „Fekete Gyurihoz”⁸⁴, unokaöccsé-

81 Szűcs Pálné Hidy Ágnes (1947–2017), pénztáros, Szentfűlöpi-König Antal unokája.

82 Cságoly Ferencné Hidy Monika (*1948), építészmérnök.

83 Király Kelemen sz. König Ferenc OFM (1893–1978), Szentfűlöpi-König Antal öccse.

84 Ifj. König György (1904–1983), Szentfűlöpi-König Antal unokaöccse.

hez. Léber Lajos révén néha írogatott cikkeket német folyóiratokba, ezeknek a honoráriuma jól kiegészítette kettejük nyugdíját. Ezen kívül a Kelemen bácsi által rendszeresen küldött dollár összege is hozzájárult ahhoz, hogy viszonylag gondtalanul éltek Anyukával. 1971-ben bekövetkezett halálának alig volt előzménye. Egyik nap elkezdett a torka fájni, de hát ez nem olyan volt, hogy orvoshoz kellett volna mennie. De csak nem múlt el. Egyik reggel aztán a nyaki mirigyei meg voltak dagadva, mire Anyuka kihívta az orvost. Az rögtön kórházba utalta. Ott megállapították, hogy gégerák, áttétellel a tüdőn. Anyukának annyit mondtak, hogy gyulladás van a gégefőn, de Gócynek megmondták. Anyuka kb. 1 hét múlva megírta, hogy Apuka kórházban van, de ezt a levelet késve kézbesítették. Csak vasárnap este olvastam a levelet egy kirándulásról hazajövet. Persze rögtön rohantam Gócynek telefonálni — aki elmondta az igazat.

Másnap reggel Ágicával rohantunk Budapestre. De későn érkeztünk: Apuka hajnalban meghalt.

Nem tudom, hogy a kórházban gondolt-e Apuka a halálra. Ő annyira optimista és életszerető volt, hogy talán nem. Sokat emlegette Ágicát, aki akkor vizsgázgatott egy üzletvezetői tanfolyamon, és büszkén és boldogan mondogatta, hogy csupa ötös... meg egy-két négyes. És figyelemmel kísérte a Holdra szállást, és csodálattal emlegette, hogy ember van a Holdon...⁸⁵ Nagyon szerette az életet, minden érdekelte, ami előre vitte az emberiséget. Sokszor mondogatta, hogy szívesen megélné az ezredfordulót, mert úgy szeretné tudni, hogyan alakul majd a világ sorsa. Aztán elmesélte akkor már igen rekedt hangján, hogy nagyon rosszul volt, fulladásos rohama volt, azt hitte, hogy itt a vég. De aztán elmúlt.

Csoda volt, Isten különös kegye, hogy a gége- és tüdőrák szinte tünetmentes volt a kis torokfájásig. Pedig vannak, akiknél hosszú ideig elhúzódik, és sokat szenvednek. Halála is Isten kegye volt. A drága doktornő kora reggel felhívta Gócyt telefonon, és így jelentette Apuka eltávozását: „Isten megadta neki a könnyű halál kegyelmét.” És ezt Apuka ki is érdemelte. Végtelenül jó volt, jószívű, jóhiszemű egészen a naivitásig, végtelen optimista, életigenlő, szerette mindenki, aki ismerte. Anyukával csodálatos egyetértésben éltek.

Végezetül álljon itt, amit egyszer Elemér⁸⁶ mondott róla: „Nála jobb embert nem ismertem.”

85 Az első Holdra-szállás 1969. július 20-án volt.

86 Rác Elemér (1908–1999), gépészmérnök, Szentfülöpi-König Antal veje.

*Szentfülöpi Antal börtön-feljegyzései*⁸⁷

Kamarás Vendel:...

Febr. 20-án: rendőrségre.... 11 órakor zárkába: „Guten Abend, Herr Graf”: Barabás műbútoros a Mester utcából. Arany miatt... Másnap terembe: Klement Feri bácsi, 66 éves, 26-ot ült. Vén betyár. A fiatalok úgy ülték körül, mint az apostolok Krisztust.

Fotografálás, ujjlenyomat.... Megvasalva rabautóban a Markó utcába. Este ½ órakor a 21-es zárkába. %0-an⁸⁸, mint a heringek. Másnap tárgyalás, ítélet, utána 18-as zárkába.

Borbás dr. orvos, Fenrik, Horváth, mérnök, Derenkó hadnagy, szobagazda, Pálházi [Ferenc?], főhadnagy, Kümmel János, Bíró Iván, Eötvös cigány, kasszafűró. Előadásokat tartott betöréseiről. Züllött, luetikus⁸⁹ gazember.

Pálházi elmondja az Inotay karácsony estét.

Derenkó lelkigyakorlatot a Gyűjtőben (lehet-e fegyencből, gyilkosból pap).

Rettenetes lelki válság. Enyéimről semmi hír. Éjjel-nappal vergődök. Az ítélet rettenetesen lesújtott. Végre, pénteken, az ítélet utáni napon az ügyvéd jelentkezik. 10-es beszélgetés. Sírtam, megkönnyebbültem, másrészt: még jobban nyomott a gond: mi van az otthoniakkal. Vasárnap az első tisztasági csomó; feleségem, leányom írása: megcsókoltam: az első életjel tőlük és róluk.

A Markó: zord, sötét, nincs napsugár, nem hallatszík be az utca zaja, harangzúgás, Dante szavai jutnak eszünkbe: *Lasciate...*⁹⁰

Gyilkos mellett aludtam: szája és lelke bűzét lehelte az arcomba. Felültem, levegő után kapkodtam. Megfordultam: lábhoz fejemmel. Még nagyobb bűz... Felriadtam: unokáim nevét szólítottam. Majd minden éjjel enyéimmel álmodtam. Nagy öröm volt ez, de még szomorúbb a valóságra döbbenés a felébredés után.

Egészségi okból: ablak előtt tornáztam, melylélegzetet vettem, minden reggeli sétára mentem. Igyekeztem megedződni.

Márc. 15-én este szólítanak: készenlétbe! Búcsúznak. Megöleljük egymást. Kümmel sír. Magam is könnyezek. Hová?

87 BFL XIII.84. 05. 1944–1961. 92.

88 Elgépelés.

89 Azaz szifiliszos.

90 „*Lasciate ogni speranza*”, „Hagyj fel minden reménnyel”, azaz „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”. ld. *Dante*, 1913.

Sorakozunk. Vasalás, fűzővas, rabkocsiban Kőbányára, Szegedre. Bíró Iván: „Tóni, nem bíróm”... „Vakarcs”: Mikor jön Székesfehérvár? — Nevetnek, röhögik.

Reggel félőtre Szegeden vagyunk.

Szokatlan szag. Kalapácsolás, kereplés a vas folyosókon: küblizés a van. A Csillag egyébként barátságosabb, mint a Markó. A szigorúság enyhéb, szabadság nagyobb. Minden világosabb. 44-es cellába kerülök.

/Tónikám „emlékezései” — 1953. II-től

(Folytatása nincs. — Elég volt átélni — nem lemásolni — a kis papír szeletkékről. — Ez is elég volt, — sose szabadult meg ezektől az „emlékektől”. — Én sem.) M[ici]⁹¹.

Bibliográfia

- Bellér, 2002a.* *Bellér Béla:* Bevezetés. In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/003_bevezetes.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Bellér, 2002b.* *Bellér Béla:* I. Harc a Volksbildungsverein létrehozásáért. In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/004_harc_a_volksbildungsverein.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)

91 Azaz Szentfűlőpi Antalné.

- Bellér, 2002c.* *Bellér Béla:* II. Frakcióharc a Volksbildungsvereiben (1935). In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/005_frakcioharc_a_volksbildungsvelein_leteert.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Bellér, 2002d.* *Bellér Béla:* III. Versenyfutás a Volksbildungsverein és a Volksdeutsche Kamaradschaft között (1936–1937). In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/006_versenyfutasi_a_volksbildungsverein_es_a.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Bellér, 2002e.* *Bellér Béla:* IV. A Volksbund indulása (1938). In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/007_a_volksbund_indulasa.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Bellér, 2002f.* *Bellér Béla:* Függelék. In: A VOLKSBILDUNGSVEREIN-től a VOLKSBUND-ig. A magyarországi németek története 1933–1938. Budapest, 2002. https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/a_volksbildungsvereintol_a_volksbundig/pages/009_fuggelek.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Csorba–Cságoly, 2018* *Csorba Domonkos OFM, Cságoly Ferencné:* Utószó. In: Király Kelemen OFM: Naplóm 1944–1947. Szerk. Sági György. Budapest, 2018. 481–482. p.

- Dante*, 1913. *Alighieri, Dante*: Isteni színjáték, Pokol. 3. ének: A Pokol kapuja. ford. Babits Mihály. Bp. 1913. <https://mek.oszk.hu/00300/00362/html/isten1.htm#4> (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Fata*, 1994. *Fata Márta*: Bleyer Jakab nemzetiségi koncepciója és politikája (1917–1933). In: *Regio* 5. (1994) 1. 175–190. p. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00036/00017/pdf/12.pdf> (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Grósz*, 2014 *Grósz András*: A Deutschungar Bleyer Jakab — különös tekintettel a katolikus Egyházhoz fűződő kapcsolatára (1920–1933). Doktori disszertáció, ELTE. Budapest, 2014.
- Kálmán*, 2018 *Kálmán Peregrin OFM*: Király Kelemen (1893–1978), a vértanúk krónikása. In: *Király Kelemen OFM: Naplóm 1944–1947*. Szerk. Sági György. Budapest, 2018. 14–25. p.
- Karsai*, 2016. *Karsai László*: Szálasi Ferenc — Politikai életrajz. Budapest, 2016.
- Király*, 2018. *Király Kelemen OFM*: Naplóm 1944–1947. Szerk. Sági György. Budapest, 2018.
- Klestenitz*, 2020. *Klestenitz Tibor*: Pajzs és kard. Bangha Béla élete és eszmeisége. Budapest, 2020.
- Kovács–Számvéber*, 2001. *Kovács Zoltán András — Számvéber Norbert*: A Waffen-SS Magyarországon (II. A Waffen-SS létszámkiegészítése a magyarországi németsegből). Budapest, 2001. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/a-waffen-ss-magyarorszagon-3578/ii-resz-a-waffen-ss-letszamkiegeszitese-a-magyarorszagi-nemetsegbol-3629/> (letöltés dátuma: 2021. április 14.)

- Marschal*, 2021. *Marschal Adrienn*: Sztálin halálának következményei. Magyar Hírlap (2021. március 5). <https://www.magyarhirlap.hu/tudomany/20210305-sztalin-halalanak-kovetkezmenyei> (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Pritz — Marchut*, 2017. *Pritz Pál — Marchut Réka*: Kisebbségpolitikák — nemzetközi erőterben Bleyer Jakab/Jakob Bleyer példáján. In: *Regio* 25. (2017.) 1. 5–40. p. http://real.mtak.hu/73207/1/bleyer_ppmr.pdf (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Sági*, 2017. *Sági György*: Nuspl János bácskai német plébános összefoglaló jelentése az 1944 utáni délvidéki megtorlásokról (forrásközlés). In: *Levéltári Közlemények* 88. (2017) 1–2. 347–367. p.
- Seewan*, é. n. *Seewan, Gerhard*: A „német-magyarok” szószólója Jakob Bleyer. In: *RubicOnline*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nemet_magyarok_szoszoloja_jakob_bleyer/. (letöltés dátuma: 2021. április 15.)
- Spannenberger*, 2000. *Spannenberger Norbert*: A Volksbund. Egy népcsoport nemzetiszocialista szervezete vagy emancipációs kisebbségi egyesület? In: *Aetas* 15. (2000) 4. 50–63. p. https://web.archive.org/web/20100115231356/http://www.aetas.hu/2000_4/2000-4-04.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)
- Tilkovszky*, 1978. *Tilkovszky Loránt*: Ez volt a Volksbund. A német népcsoport-politika és Magyarország 1938–1945. Budapest, 1978.
- Tilkovszky*, 1979. *Tilkovszky Loránt*: Törekvések a magyarországi német mozgalom radikalizálására, 1932–1933. In: *Századok* 113. (1979) 3. 421–477. p.
- Török*, 2004a. *Török Bálint*: 1944. március 19. — 1. *Magyar Szemle-Új* folyam 29/13. (2004.) 3–4. 101–116. p. http://www.magyarszemle.hu/cikk/20131019_1944_marcius_19_1_resz (letöltés dátuma: 2021. április 14.)

Török, 2004b.

Török Bálint: 1944. március 19. — 2. Magyar Szemle-Új folyam 29/13. (2004.) 5–6. 73–88. p. http://www.magjarszemle.hu/cikk/20040501_1944_marcius_19_2_resz (letöltés dátuma: 2021. április 14.)

Ungváry, 2004.

Ungváry Krisztián: Kik voltak a nyilasok? Egy szocialista tömegpárt. Rubicon 15. (2004.) 11. 4–11. p. https://web.archive.org/web/20111222052802/http://www.lemontree.hu/egyebkep/linkkep/history/tortenetek/xx_szazad/nyilasok.htm (letöltés dátuma: 2021. április 14.)

